

EWA KOPROWIAK, ALEKSANDRA LUBCZYŃSKA,
BEATA NOWAK

Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Polska

WARTOŚCI CENIONE W ŻYCIU I SPORCIE PRZEZ OSOBY UPRAWIAJĄCE WSPINACZKĘ

LIVE AND SPORT VALUES PRAISED IN CLIMBERS PREFERENCES

Abstract: Increasing popularity of climbing in the past years, understood as a form of recreational form of spending time, became an inspiration for research regarding live and sport values of active climbers.

Research procedure: The research was made by diagnostic survey and questioner technique. For diagnostic purposes of the ultimate and instrumental values of the tested group Value Survey (VS) M.Rokeacha has been used. Sports qualities values scale (Survey of Values in Sport) by D.D. Simmons and R.V Dickinson [1986] has been used to valuate importance of qualities in climbing sport for tested group and well as Z. Żukowska typology [1992]. 61 people have been examined, including 23 women and 38 men from all over Poland.

Results. Among social and demographic characteristics only education shows strongest relationship with ultimate values hierarchy; all remaining variables do not influence the change of the hierarchy in relevant way. When instrumental hierarchy is under discussion, strongest relationship sets with gender of the research group member. The strongest relation with preferences of the sport values show variables of age, education and climbing experience..

Conclusions. 1. Social and demographic features do not significantly influence the change of ultimate and instrumental values hierarchy. It might be assumed that values create constant hierarchy, which finds confirmation in given analysis of the research. 2. Experience in climbing influence importantly preference of the presented values in climbing. 3. Research results indicate that direct relation to preferences of the climbing values have variables of age, education, income and experience.

Key words: climbing, life values, sports educational values

Wstęp

W pedagogice jednym z ważniejszych zagadnień jest poszukiwanie skutecznych metod oddziaływania na osobowość dzieci i młodzieży. Pedagogika sportu jako nauka zajmująca się badaniem wpływu różnych form aktywności sportowej i rekreacyjnej na rozwój człowieka szczególną uwagę zwraca na związek nauczania i wychowywania z rozwojem zgodnie z koncepcją konwergencji. Według tej koncepcji istotną rzeczą w wychowaniu jest uwzględnianie zarówno czynników wrodzonych jak i środowiskowych, jako znacząco wpływających na kształtowanie się osobowości. Rola nauczania i wychowania rozumiana jest jako świadome i celowe organizowanie aktywności dziecka (Przetacznikowa, Włodarski 1981). Przyjmując założenie, że jednym z takich pól aktywności stanie się ukierunkowana aktywność ruchowa, wykorzystanie różnych dyscyplin rekreacyjnych bądź sportowych w aspekcie kreowania osobowości staje się jednym z istotnych czynników działalności wychowawczej.

Badania na temat wartości życiowych prowadzone na gruncie wielu społecznych dyscyplin naukowych dowiodły, że świat wartości pełni ważną funkcję regulacyjną w zakresie zachowań i aspiracji człowieka. Każdy człowiek potrzebuje różnorodnych wartości do istnienia i rozwoju, przy czym wartości te nie są konstruktem stałym – w trakcie dorastania zmianom ulega ich treść, zakres, znaczenie i hierarchia.

Wartości stanowią jeden z głównych wyznaczników i celów ludzkiego działania (Olechnicki, Załęcki 1997), choć pojęcie to jest różnie ujmowane w zależności od dyscyplin naukowych. W aspekcie filozoficznym, wartości rozpatruje się w znaczeniu tego, ile co jest warte – wartości są tu cechą cenności, którą przypisuje się danemu zjawisku czy rzeczy. Na gruncie psychologii wartości wiążą się ze zjawiskiem wyboru – wartością jest to, co stanowi obiekt pożądania (może być to również przedmiot, który zaspokaja określone potrzeby człowieka); wartość stanowi element systemu przekonań jednostki.

W aspekcie socjologicznym wartością będą przeżycia jednostek i grup społecznych, uznane w grupie społecznej przekonania i idee (Rokeach 1973).

M. Rokeach – jeden z najbardziej znanych teoretyków i badaczy wartości, zdefiniował wartość jako: „trwałe przekonanie, że określony sposób postępowania lub ostateczny stan egzystencji jest osobiście lub społecznie preferowany w stosunku do alternatywnego sposobu postępowania lub ostatecznego stanu egzystencji” (Rokeach 1973, s. 5).

Obok pojęcia „wartość” M. Rokeach wyróżnia także pojęcie „system wartości” jako układ hierarchii wartości. Sposób interpretacji systemu war-

tości autora przyjęto na użytek badań. Uważa on, że ogólna liczba wartości cenionych przez ludzi jest relatywnie mała, a ponadto wszystkim i wszędzie znane są te same wartości. M. Rokeach podzielił wartości na dwa rodzaje. Wartości ostateczne (autoteliczne) określające końcowe stany egzystencji, przyjmowane są na zasadzie ich oczywistości. Wśród nich wyróżnił intrapersonalne, czyli koncentrujące się na jednostce oraz interpersonalne – koncentrujące się na społeczeństwie. Drugą grupę stanowią wartości instrumentalne, określające sposoby zachowania opierające się na prawie wyboru osobistego. Wśród nich wyróżnił wartości moralne, które dotyczą stosunków interpersonalnych oraz kompetencyjne – związane z samoakceptacją.

Określanie hierarchii wartości jest ważnym problemem badawczym z tego względu, że według M. Rokeacha, wartości, które uważane są za ważne, przewodzą działaniu człowieka, tym samym wpływają na jego potrzeby. Wartości dostarczają w ten sposób bodźców do motywacji zachowań.

Jednym z istotnych rodzajów zachowań człowieka jest aktywność fizyczna. Pełni ona znaczną rolę w życiu, jako szerokie spektrum oddziaływań na ludzką osobowość. Istota działania ruchowego wnika bowiem także w sferę psychiczną i społeczną, wyrabiając określone postawy, wzbogacając sferę wewnętrznych przeżyć człowieka (Osiński 1996), chociażby z tego względu, iż obniża napięcie psychiczne, łagodzi stany lękowe, słowem: wpływa na dobrostan psychiczny jednostki, co potwierdzają liczne badania nad wpływem aktywności fizycznej na życie człowieka (Seefeldt, Malina, Clark 2002).

M. Demel (1985) zwrócił uwagę, że człowieka nie wychowują przedmioty nauczania, ale sytuacje wychowawcze. Wychowanie fizyczne, sport i rekreacja obfitują w wiele takich sytuacji, które dostarczają okazji do kształtowania się m.in. poczucia odpowiedzialności, samodyscypliny, współdziałania czy rywalizacji, słowem: wielu wartości społeczno-moralnych.

Z tego powodu ważne stało się badanie nośności i skuteczności aktywności ruchowej (sportu, rekreacji) jako areny dla ekspresji różnych wartości, a szczególnie jej wpływu na realizację cenionych wartości.

W ocenie wartości kultury fizycznej uwzględnić należy także subdyscyplinę sportu, którą jest aktywność rekreacyjna o podwyższonym stopniu ryzyka, do której zalicza się m.in. wspinaczkę, nurkowanie czy kajakarstwo górskie. Badania nad tymi dyscyplinami, które prowadzili m.in. A. Evert i S. Hollenhorst (1989) czy E. Koproviak, A. Lubczyńska i B. Nowak (2008), dowiodły, że niosą one więcej wartości i błędem byłoby utożsamiać je tylko z chęcią doznania fizycznego niebezpieczeństwa.

Analizując dyscypliny sportowe pod kątem ich popularności (czyli częstości wyboru) wydaje się, że obecnie coraz większą popularnością cieszą

się sporty takie jak nurkowanie, wspinaczka, skoki spadochronowe, czyli sporty uważane za ekstremalne, choć bardziej trafnym określeniem wydaje się przyjęty w literaturze zachodniej termin rekreacji przygodowej – „adventure recreation”. A. Evert i S. Hollenhorst (1989) przez pojęcie „adventure recreation” przyjmują taką odmianę aktywności realizowanej w interakcji z naturalnym środowiskiem, która jednocześnie zawiera elementy realnego lub pozornego niebezpieczeństwa.

Wzrastająca popularność i coraz większa ilość osób uprawiających wspinaczkę powoduje, że sport ten staje się potencjalnym polem działalności wychowawczej i w tym aspekcie zagadnieniem do szczegółowego zbadania, tym bardziej, że brakuje takich opracowań naukowych.

Wspinaczka może funkcjonować w wielorakich znaczeniach: może ona być zaklasyfikowana jako dyscyplina sportu wyczynowego (którego dominującym czynnikiem jest dążenie do osiągnięcia najlepszego wyniku) lub jako forma sportu rekreacyjnego, realizowanego najczęściej w czasie wolnym (Backe, Ericson, Janson, Timpka, 2009). Ze względu na specyfikę wspinania (odmienne warunki środowiskowe) może być ona także zaklasyfikowana do form aktywności fizycznej o wysokim stopniu ryzyka (adventure recreation). Chociaż w tej dyscyplinie sportu stopień ryzyka uzależniony jest od poszczególnych dyscyplin wspinaczkowych. I tak wspinaczka wysokogórska związana jest z wysokim stopniem ryzyka ale w przypadku wspinaczki w skałach czy sztucznej ścianie, czyli po drogach, które są całkowicie ubezpieczone ryzyko jest minimalne.

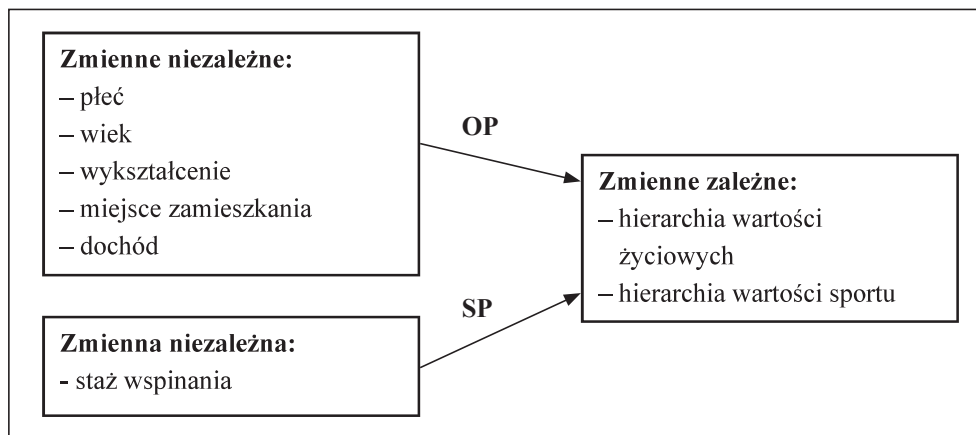
Dla potrzeb pracy przyjęto definicję wspinaczki jako formy sportu rekreacyjnego w którym osiągnięcie wyniku nie jest celem samym w sobie, zaś większy nacisk kładzie się na utrzymanie sprawności fizycznej, odprężenie psychiczne, dobre samopoczucie.

Dla celów badawczych interesujące wydawało się zbadanie oddziaływania wspinaczki na osobowość. Dokonano także próby charakterystyki osób uprawiających tę dyscyplinę pod kątem preferowanych wartości życiowych.

W pracy postawiono następujące problemy badawcze:

1. Jak kształtuje się hierarchia wartości życiowych osób uprawiających wspinaczkę?
2. Czy wartości sportu występujące we wspinaczce można rozpatrywać w kategorii ich wychowawczego oddziaływania?

Układ zależności przyjęty w tym modelu badawczym wygląda następująco: wejściami są zmienne niezależne. Wyjściami są zmienne zależne. Między nimi zachodzą zależności: obiektywnie pośrednie (OP) i sprawcze pośrednie (SP) – rycina 1.

Rycina 1. Przyjęty model badawczy

Źródło: badania własne

Material i metody

Do diagnozy systemu wartości ostatecznych i instrumentalnych badanej grupy wspinaczy wykorzystano skalę Value Survey (VS) M. Rokeacha.

Istnieje kilka wersji VS, które Rokeach oznaczył kolejnymi literami. W badaniach wykorzystano polską wersję VS, opracowaną za zgodą M. Rokeacha przez P. Brzozowskiego [2]. Pierwsza z podskal przeznaczona jest do pomiaru wartości ostatecznych, tj. najważniejszych celów, które dzielone są na „osobiste” i „społeczne” oraz „społeczno-osobiste”. Do wartości osobistych zaliczono jedenaście wartości: bezpieczeństwo rodziny, dojrzałą miłość, dostatnie życie, mądrość, poczucie własnej godności, prawdziwa przyjaźń, przyjemność, równowagę wewnętrzną, szczęście, zbawienie, życie pełne wrażeń. Do wartości społecznych zaliczono trzy wartości: bezpieczeństwo narodowe, pokój na świecie, równość. Wartości społeczno-osobiste to cztery wartości: poczucie dokonania, świat piękna, uznanie społeczne, wolność.

Druga podskala zawiera wartości instrumentalne, czyli ogólne sposoby postępowania, dzielone na: „moralne”, „kompetencyjne” i wartości „moralno-kompetencyjne”. W skład wartości moralnych weszło siedem wartości: kochający, odpowiedzialny, pomocny, posłuszny, uczciwy, uprzejmy, wybaczący. Do grupy wartości kompetencyjnych zaliczono sześć wartości: ambitny, intelektualista, logiczny, obdarzony wyobraźnią, o szerokich horyzontach, uzdolniony. Na grupę wartości moralno-kompetencyjnych składa się pięć wartości: czysty, niezależny, odważny, opanowany, pogodny.

Zadaniem badanych jest porangowanie listy wartości ostatecznych i instrumentalnych ze względu na ważność dla nich poszczególnych wartości. Każda z wartości musi otrzymać inną rangę od 1-18.

W celu sprawdzenia wartości istotnych we wspinaczce dla badanych osób zastosowano skalę wartości cenionych w sporcie (Survey of Values In Sport) D.D. Simmonsa i R.V. Dickinsona [14], która została zmodyfikowana dla potrzeb badawczych. Skonstruowano następującą skalę wartości aktywności fizycznej składającą się z siedmiu grup: wartości intelektualne (możliwość zdobycia nowej wiedzy), wartości perfekcjonistyczne (możliwość utrzymania dobrej kondycji, zdrowia), wartości allocentryczne (możliwość pokonywania własnych ograniczeń, samorealizacja), wartości socjocentryczne (możliwość realizowania założonego celu jako członek zespołu, postępowanie według planu; współdziałanie z innymi członkami zespołu), wartości emocjonalne (możliwość sprawdzenia się w ekstremalnych warunkach; źródło emocji, wrażeń; źródło ryzyka), wartości przyjemnościowe (przyjemność fizyczna – cieszenie się jakością doświadczeń płynących z ruchu; możliwość wypoczynku, relaksu; oderwanie się od codziennej krzątaniny, urozmaicenie w czasie wolnym, możliwość podróżowania w ciekawe miejsca wspinaczkowe), wartości prestiżowe (ekspozycja kompetencji – pokazanie i porównanie własnych umiejętności; źródło prestiżu wśród znajomych, możliwość zdobycia zawodu instruktora).

Respondentów poproszono o dokonanie stopniowania wartości istotnych dla nich we wspinaczce. Uzyskane stwierdzenia oceniono za pomocą 5-o stopniowej skali od bardzo ważne do nieistotne.

Materiał badawczy zebrano w 2011 roku za pomocą ankiety, którą rozesłano do klubów wspinaczkowych na terenie całej Polski. Zwrotnie otrzymano 67 wypełnionych ankiet, z czego do analizy zaklasyfikowano 61.

Poznanie cech społeczno-demograficznych (płci, wieku, miejsca zamieszkania oraz wykształcenia, dochodu miesięcznego) pozwoliło określić charakterystykę osób uprawiających wspinaczkę. Wśród uczestników badań były 23 kobiety, co stanowi 37,7% ogółu i 38 mężczyzn (62,3%).

Ustalenia granic przedziałów wiekowych dokonano według okresów rozwoju osobniczego człowieka przyjętych przez W. Osińskiego [9]. Osoby badane podzielono na dwie grupy wiekowe: młodzież (17-24 lata) i osoby dorosłe (25-55 lat).

Wśród badanych 28 osób to młodzież (45,9%) i 33 to dorośli, co stanowi 54,1%.

Stworzono dwie kategorie wykształcenia: wyższe i poniżej. Spośród badanych większość, bo aż 36 osób (59,0%) wskazało na wykształcenie wyższe, a 25 osób (41%) na średnie lub zasadnicze zawodowe.

Utworzono trzy grupy porównawcze ze względu na miejsce zamieszkania. Wyróżniono kategorie: wieś i miasto do 20 tys. mieszkańców, miasto od 20 – 100 tys. mieszkańców oraz miasto pow. 100 tys. mieszkańców. Zdecydowana większość respondentów pochodziła z dużych miast (52,5%), stosunkowo dużo respondentów pochodziło ze wsi i miast do 20 tys. mieszkańców (27,8%). Najmniej badanych osób (19,7%) zamieszkuje miasta do 100 tys. mieszkańców.

Średni dochód miesięczny netto na osobę w gospodarstwie domowym wśród osób, które odpowiedziały na to pytanie wyniósł odpowiednio: od 700–1000 zł – 27,9%, od 1000 –1300 zł – 17,7% oraz pow. 1300 – 50,8%. Interesującym spostrzeżeniem jest rozkład odpowiedzi na pytanie, czy stan majątkowy umożliwia uprawianie wspinaczki zgodnie z oczekiwaniami. Chociaż znaczna część respondentów deklaruje dochód do 1300 zł, to jednak aż 34,4% odpowiada na to pytanie pozytywnie.

Dla zbadania średniej liczby lat uprawiania wspinaczki stworzono trzy kategorie: do 3 lat, od 3 do 5 lat, powyżej 5 lat. Najwięcej respondentów posiadało najkrótszy staż wspinaczkowy (do 3 roku) – 44,2%, dłuższym stażem (od 3-5 lat) legitymowało się 27,9%, podobnie jak w przypadku osób wspinających się dłużej niż 5 lat.

Metody statystyczne

W celu analizy danych wykorzystano szereg metod statystycznych. Ze względu na to, że rozkład zmiennych nie spełnił warunków normalności rozkładu zastosowano testy nieparametryczne. Ogólną analizę różnic przeprowadzono za pomocą testu H Kruskala-Wallisa, zaś szczegółową analizę różnic pomiędzy parami grup za pomocą testu rang U Manna-Whitneya, analizę wariancji ANOVA dla testowania istotności różnic pomiędzy zmiennymi.

Wartości ostateczne

Prezentowany poniżej materiał empiryczny zawiera analizę związku między systemem wartości ostatecznych a zmiennymi niezależnymi. Na podstawie analizy danych ze względu na płeć nasuwają się następujące wnioski: zarówno dla mężczyzn jak i dla kobiet najwyższą rangę uzyskały te same wartości – najważniejsze dla kobiet jest dojrzała miłość i bezpieczeństwo rodziny, dla mężczyzn – szczęście, dojrzała miłość i także bezpieczeństwo ro-

dziny. Różnice widać w wartościach o najniższej wartości preferencji: u kobiet jest to dostatnie życie i uznanie społeczne, u mężczyzn – bezpieczeństwo narodowe, uznanie społeczne i życie według norm religijnych (zbawienie).

Na podstawie wyników badań można stwierdzić, że dla grupy badanych, niezależnie od płci, najważniejsze są wartości osobiste, najmniej cenione zaś wartości społeczne i społeczno-osobiste (tabela 1).

Tabela 1. Rozkład wartości ostatecznych ze względu na płeć

Wyszczególnienie	Kobiety		Mężczyźni	
	Średnia	SD	Średnia	SD
Bezpieczeństwo narodowe	14,2	3,62	12,8	5,69
Bezpieczeństwo rodziny	4,9	3,88	6,2	5,07
Dojrzała miłość	4,6	2,94	6,2	4,36
Dostatnie życie	14,4	3,65	8,7	4,95
Mądrość	8,0	3,18	8,1	4,39
Poczucie dokonania	7,0	4,10	7,6	4,65
Poczucie własnej godności	8,2	4,26	8,7	4,64
Pokój na świecie	12,5	4,01	10,9	5,54
Prawdziwa przyjaźń	5,6	3,08	6,5	4,62
Przyjemność	12,0	4,19	9,9	5,52
Równowaga wewnętrzna	7,4	4,34	7,3	4,53
Równość	11,6	3,46	10,7	4,33
Szczęście	6,8	4,12	6,1	5,10
Świat piękna	12,4	4,07	9,8	4,55
Uznanie społeczne	14,3	3,43	11,8	4,34
Wolność	5,5	4,11	6,7	4,62
Zbawienie	11,5	6,75	11,2	6,71
Życie pełne wrażeń	9,7	4,73	8,5	4,86

Źródło: badania własne

Na podstawie wyników analizy przeprowadzonej testem U Manna-Whitneya dla zmiennych społeczno-demograficznych istotnie statystycznie różnice wśród wartości zaobserwowano dla zmiennych: płeć, wykształcenie, wiek, co przedstawione zostało w tabeli 2.

Tabela 2. Wartości ostateczne a zmienne społeczno-demograficzne

Wartości ostateczne	Test U Manna-Whitneya			
	pleć	wiek	wykształcenie	dochód
Bezpieczeństwo rodziny	0,5972ni	0,0047**	0,0284*	0,2543ni
Dostatnie życie	0,0001**	0,2977ni	0,7784ni	0,7750ni
Mądrość	0,9265ni	0,1506ni	0,0137*	0,0520
Uznanie społeczne	0,0374*	0,0114*	0,0498*	0,1854ni

wartość statystycznie istotna: $p \leq 0,01$ ** ; $p < 0,05$ * ; wartość statystycznie nieistotna – ni

Źródło: badania własne

Wartości instrumentalne

Jak wspomniano powyżej w systemie zachowań jednostki wartości instrumentalne pełnią rolę normatywną, umożliwiającą orientację w rzeczywistości, wybór i ocenę działań. Określając indywidualne podejście do życia stają się istotnym czynnikiem jako swoisty stabilizator życiowy.

Analizując hierarchię wartości instrumentalnych ze względu na płeć, podobieństwa w preferencji widać w przypadku wartości o wysokiej preferencji i nieznaczne różnice w przypadku wartości o najniższej preferencji (tabela 3).

Tabela 3. Rozkład wartości instrumentalnych ze względu na płeć

Wyszczególnienie	Kobiety		Mężczyźni	
	Średnia	SD	Średnia	SD
Ambitny	8,3	4,75	7,5	4,60
Czysty	11,8	5,14	9,7	5,13
Intelektualista	13,4	4,99	9,1	4,95
Kochający	6,0	4,52	8,4	5,48
Logiczny	11,4	4,85	7,9	4,97
Niezależny	8,0	6,00	6,7	4,18
Obdarzony wyobraźnią	9,2	4,19	7,4	4,56
Odpowiedzialny	4,8	4,35	5,4	5,12
Odważny	8,8	3,78	7,7	5,38
Opanowany	8,9	4,29	9,2	5,05

O szerokich horyzontach	8,2	4,46	7,3	4,88
Pogodny	9,5	4,21	8,8	5,00
Pomocny	8,6	4,59	9,4	5,04
Posłuszny	15,5	2,72	13,8	4,51
Uczciwy	5,5	4,31	6,3	4,93
Uprzejmy	8,7	4,00	9,8	4,56
Uzdolniony	11,9	4,37	10,6	5,17
Wybaczący	10,9	5,11	12,9	5,00

Źródło: badania własne

Niezależnie od płci najwyższą rangę uzyskały: odpowiedzialność i uczciwość, u kobiet istotną wartością jest: kochający (u mężczyzn na 4 pozycji) a u mężczyzn – niezależny. Wysokie preferencje uzyskały u obu płci wartości: niezależny, ambitny, o szerokich horyzontach.

Najniższą wartość zarówno u kobiet jak i mężczyzn uzyskała wartość posłuszeństwo. Nieco wyżej w hierarchii kobiet ceniona jest wartość: intelektualista, zaś dla mężczyzn – wybaczący.

Analizując układ wyborów wartości instrumentalnych, można zauważyć, że zarówno w przypadku kobiet jak i mężczyzn występuje przewaga wartości moralnych nad kompetencyjnymi.

Rozkład wyników między zmiennymi społeczno-demograficznymi nie wykazał statystycznej istotności dla zmiennej dochód, istotnie statystycznie różnice zaobserwowano w dla zmiennej wiek (wartość opanowanie), zmiennej wykształcenie oraz płć (dla wartości logiczność) i dla zmiennej płć (w wartości intelektualista) – tabela 4.

Tabela 4. Wartości instrumentalne a zmienne społeczno-demograficzne

Wartości ostateczne	Test U Manna-Whitneya			
	płć	wiek	wykształcenie	dochód
Intelektualista	0,0022**	0,5001 ⁿⁱ	0,1606 ⁿⁱ	0,2117 ⁿⁱ
Logiczny	0,0118*	0,1150 ⁿⁱ	0,0492*	0,4417 ⁿⁱ
Odważny	0,8568 ⁿⁱ	0,0109*	0,0959	0,1340 ⁿⁱ

wartość statystycznie istotna: $p \leq 0,01^{**}$; $p < 0,05^{*}$; wartość statystycznie nieistotna – ni

Źródło: badania własne

Wartości wspinaczki

W celu zbadania preferencji określonych wartości wspinaczki skonstruowano skalę, składającą się z piętnastu twierdzeń, wzorowaną na skali Likerta. Każda osoba badana oceniała wartość charakteryzującą wspinaczkę jako formę aktywności fizycznej. Analiza danych wykazała, że najwyższą wartością wspinaczki jest pokonanie własnych ograniczeń ($\bar{x} = 1,62$) oraz źródło emocji i wrażeń ($\bar{x} = 1,69$). Za najmniej ważne respondenci uznali: źródło prestiżu wśród znajomych ($\bar{x} = 3,67$), zdobycie zawodu instruktora ($\bar{x} = 3,57$) oraz ekspozycję kompetencji ($\bar{x} = 3,20$) – tabela 5.

Tabela 5. Preferencje wartości wspinaczki dla ogółu badanych

Pozycja skali n = 61	a	b	c	d	e	średnia	Sd
	%						
Zdobycie nowej wiedzy	9,8	44,2	27,8	11,4	4,91	2,57	1,00
Źródło emocji, wrażeń	45,9	44,3	4,9	4,9	0	1,69	0,79
Wypoczynek	50,8	37,7	3,3	6,6	1,6	1,70	0,94
Utrzymanie dobrej kondycji	47,5	39,4	8,2	4,9	0	1,70	0,82
Pokonanie własnych ograniczeń	62,3	19,7	11,5	6,5	0	1,62	0,93
Sprawdzenie się w ekstremalnych warunkach	50,8	22,9	9,9	9,8	6,6	1,98	1,27
Przyjemność fizyczna	62,3	29,5	8,2	0	0	1,46	0,65
Realizowanie założonego celu	21,3	39,4	18,0	18,0	3,3	2,43	1,12
Źródło ryzyka	36,1	32,8	4,9	21,3	4,9	2,26	1,29
Współdziałanie z innymi	27,9	41,0	21,3	9,8	0	2,13	0,94
Oderwanie od codziennej krzątaniny	44,3	36,1	9,8	9,8	0	1,85	0,96
Podróżowanie	44,3	19,7	19,7	9,8	3,3	2,05	1,18
Ekspozycja kompetencji	4,9	26,2	24,5	26,2	14,7	3,20	1,16
Źródło prestiżu	3,4	13,1	18,0	44,2	21,3	3,67	1,06
Zdobycie zawodu instruktora	9,8	14,7	19,7	19,7	36,1	3,57	1,37

a – tak, b – raczej tak, c – trudno powiedzieć, d – raczej nie, e – nie

Źródło: badania własne

Analizując związki pomiędzy wartościami wspinaczki a zmiennymi społeczno-demograficznymi, nie stwierdzono różnicowania preferencji po-

szczególnych wartości pod względem płci oraz miejsca zamieszkania. Związek statystycznie istotny istnieje natomiast w przypadku zmiennej: wiek dla wartości takich jak, sprawdzenie się w ekstremalnych warunkach, źródło ryzyka, możliwość zdobycia zawodu instruktora, współdziałania z innymi oraz możliwość podróżowania w ciekawe miejsca wspinaczkowe. Zmienna: wykształcenie istotnie różnicuje wartości, takie jak: sprawdzenie się w ekstremalnych warunkach, źródło ryzyka, źródło prestiżu wśród znajomych oraz możliwość zdobycia zawodu instruktora.

Różnice istotnie statystycznie dla zmiennej: dochód zaobserwowano w trzech wartościach: źródło ryzyka, źródło prestiżu wśród znajomych, możliwość zdobycia zawodu instruktora – tabela 6.

Tabela 6. Preferencja wartości wspinaczki a zmienne społeczno-demograficzne

Wartości wspinaczki	Test U Manna-Whitneya			
	płeć	wiek	wykształcenie	dochód
Możliwość sprawdzenia się w ekstremalnych warunkach	0,2644 ⁿⁱ	0,0014**	0,0103*	0,1405 ⁿⁱ
Źródło ryzyka, adrenaliny	0,2397	0,0027**	0,0004**	0,0190*
Możliwość współdziałania z innymi	0,0287*	0,0316*	0,3517 ⁿⁱ	0,3117 ⁿⁱ
Możliwość podróżowania w ciekawe miejsca wspinaczkowe	0,96,87 ⁿⁱ	0,0290*	0,8050 ⁿⁱ	0,3625 ⁿⁱ
Źródło prestiżu wśród znajomych	0,7266 ⁿⁱ	0,0542	0,0244*	0,0256*
Możliwość zdobycia zawodu instruktora	0,4005 ⁿⁱ	0,0007**	0,0023**	0,0356*

wartość statystycznie istotna: $p \leq 0,01^{**}$; $p < 0,05^{*}$; wartość statystycznie nieistotna – ni

Źródło: badania własne

Taką samą analizę preferencji wartości wspinaczki dokonano w stosunku do zmiennej, jaką jest staż. Obliczono wartość p dla porównań wielokrotnych testem H Kruskala-Wallisa. Stwierdzono silny związek między stażem dla takich wartości jak: źródło emocji i wrażeń, źródło ryzyka i adrenaliny oraz możliwość zdobycia zawodu instruktora, zaś szczegółowe wartości dla poszczególnych kategorii przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7. Preferencje wartości wspinaczki a staż

Wartość	Staż	1	2	3
Źródło emocji, wrażeń	1		0,0529	1
	2	0,0529		0,3596
	3	1	0,3596	
	Test H	p = 0,0302*		
Możliwość współdziałania z innymi, pomaganie innym	Staż	1	2	3
	1		1	0,0499*
	2	1		0,3954 ⁿⁱ
	3	0,0499*	0,3954 ⁿⁱ	
Test H	p = 0,0402*			
Możliwość zdobycia zawodu instruktora	Staż	1	2	3
	1		0,1503 ⁿⁱ	0,0052**
	2	0,1503 ⁿⁱ		
	3	0,0052**	0,8704 ⁿⁱ	
Test H	p = 0,0037**			

staż do 3 lat; 2 – staż od 3 do 5 lat; 3 – staż powyżej 5 lat

wartość statystycznie istotna: $p \leq 0,01^{**}$; $p < 0,05^*$; wartość statystycznie nieistotna – ni

Źródło: badania własne

Dyskusja

Pogląd, że dojrzewanie do dorosłości zaczyna się wtedy, kiedy młody człowiek zaczyna rozumieć swoją podmiotowość, krystalizują się jego marzenia i cele życiowe, stał się punktem wyjścia do zbadania hierarchii wartości życiowych młodzieży i dorosłych uprawiających wspinaczkę. W wyniku analizy porównawczej danych stwierdzono dużą zgodność obecnych wyników z badaniami z lat ubiegłych. Poczynając od badań z lat 80-tych nad młodzieżą polską i późniejszych (m.in. Czerniawska 2000, Mól 2003), można stwierdzić podobny rozkład wartości życiowych wśród osób badanych. Wysoką rangę zyskały takie wartości życiowe ostateczne, jak: bezpieczeństwo rodziny, dojrzała miłość i mądrość. Z kolei za najmniej cenione uważano: zbawienie, świat piękna, poczucie dokonania.

Stwierdzenie w badaniach polskich z lat ubiegłych jak i w badaniach niniejszych istnienia treściowej zgodności między preferencjami poszczególnych wartości ostatecznych i instrumentalnych wydaje się potwierdzać wysoką stabilność systemu wartości Polaków.

Warta podkreślenia jest wysoka pozycja wartości instrumentalnej „odpowiedzialność” w hierarchii wartości osób wspinających się. Może to potwierdzić pogląd podniesiony przez W. Szewczuka (1993), że im bardziej młody człowiek wrasta w krąg obowiązków społecznych, tym pełniejsze staje się jego rozumienie odpowiedzialności za własne czyny. W miarę rozszerzania i różnicowania (w miarę dorastania) stosunków międzyludzkich doskonalili się odpowiedzialność za życie własne i innych ludzi. Tutaj z kolei rysuje się istotna rola wspinaczki, jako pola działalności ludzkiej, która tę wartość szczególnie promuje. Wyniki badań wskazują, że wspinanie się utożsamiane jest przez osoby badane głównie z wartościami przyjemnościowymi oraz emocjonalnymi. Świadczyć to może o tym, że osoby te realizują dzięki wspinaczce przede wszystkim osobiste cele i potrzeby. Dowodem na to jest stosunkowo niska ranga wartości socjocentrycznych. Zaskakująca wydaje się niska wartość średniej dla ryzyka, co jednak potwierdza tezę, że dyscyplina ta, choć potocznie zaliczana do sportów ekstremalnych, niesie z sobą inne cele dla osób ją uprawiających niż podejmowanie ryzyka. Dla osób z najkrótszym i średnim stażem wspinania jest to głównie źródło emocji i wrażeń. Pozytywnym faktem jest wykazana istotność dla wartości socjocentrycznych – możliwości współdziałania z innymi i pomaganie innym ludziom. Wyniki badań potwierdzają możliwość wykorzystania tej formy rekreacji dla kształtowania indywidualnych struktur osobowości również w zakresie kształtowania „umiejętności życiowych” propagowanych przez WHO (Woynarowska 2003) i kreowania wartości życiowych wśród osób ją uprawiających (szczególnie młodzieży).

Wnioski

1. Zmienne społeczno-demograficzne nie wpływają znacząco na zmianę hierarchii wartości ostatecznych i instrumentalnych. Można przyjąć wniosek, że wartości tworzą stałą hierarchię, czego potwierdzeniem jest analiza przytaczanych wyników badań z tego tematu.
2. Długość stażu wpływa istotnie na preferencję postrzeganych wartości istotnych we wspinaczce.

3. Wyniki badań wskazują, że bezpośredni wpływ na preferencje wartości wspinaczki posiadają zmienne wiek, wykształcenie oraz dochód i staż. Informacja ta może być przydatna dla osób chcących włączyć wspinaczkę w programy wychowawcze. Wskazuje ona, że zarówno wychowawcy, jak i instruktorzy wspinaczki powinni uwzględniać w kształtowaniu wartości wychowawczych głównie te zmienne.

PIŚMIENNICTWO

1. Backe S., Ericson L., Janson S., Timpka T. (2009): *Rock climbing injury rates and associated risk factors in a general climbing population*, "Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports", 19, 6, 850–856.
2. Brzozowski P. (1987): *Skala wartości – polska wersja testu Milтона Rokeach*. W: Drwal R.L. (ed.) *Techniki kwestionariuszowe w diagnostyce psychologicznej. Wybrane zagadnienia*. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 81–121.
3. Czerniawska M. (2000): *Agresja a system wartości. Teoria relacji, wartości i agresji*. W: Derbis R. (red.), *Jakość rozwoju a jakość życia*. WSP, Częstochowa, 353–364.
4. Demel M. (1985): *Wychowanie fizyczne (z uwzględnieniem wychowania zdrowotnego)*. W: Suchodolski B. (red.), *Pedagogika. Podręcznik dla kandydatów dla nauczycieli*. PWN, Warszawa, 576–620.
5. Evert A., Hollenhorst S. (1989): *Testing the Adventure Model: empirical support for a model of risk recreation participation*, „Journal of Leisure Research” 21, 2, 124–139.
6. Koprowiak E., Lubczyńska A., Nowak B. (2008): *Aktywność fizyczna jako element stylu życia osób uprawiających nurkowanie swobodne. Sfera wartości*. W: Zderkiewicz E. (red.) *Kulturowe zachowania warunkujące dobrostan*, NeuroCentrum, Lublin, 109–120.
7. Mól Z. (2003): *Nauczyciel akademicki źródłem wartości dla studentów*, „Pedagogika Szkoły Wyższej”, 12, 121–132.
8. Olechnicki K., Załęcki P. (1997): *Słownik socjologiczny*. Graffiti, Toruń.
9. Osiński W. (1990): *Teoria wychowania fizycznego*. AWF Poznań.
10. Osiński W. (1996): *Zarys teorii wychowania fizycznego*, AWF Poznań.
11. Przetacznikowa M., Włodarski Z. (1981): *Psychologia wychowawcza*, PWN, Warszawa.
12. Rokeach M. (1973): *The nature of Human Values*, Free Press, New York.
13. Seefeldt V., Malina R.M., Clark M.A. (2002): *Factors affecting levels of physical activity in adults*, "Sport Med." 32, 143–168.
14. Simmons D.D., Dickinson R.V. (1986): *Measurement of values expression in sports and athletics*, "Perceptual and Motor Skills", 62, 651–658.
15. Szewczuk W. (1993): *Dorosłość. Człowiek dorosły i jego możliwości rozwojowe*. W: Pomykała W. (red.) *Encyklopedia Pedagogiczna, Fundacja Innowacja*, Warszawa 121–128.
16. Woynarowska B. (2003): *Rozwijanie umiejętności życiowych w edukacji szkolnej*, „Lider – numer specjalny” 9–12.

Streszczenie: Wzrastająca w ostatnich latach popularność wspinaczki jako rekreacyjnej formy spędzania czasu wolnego stała się inspiracją do badania wartości życiowych oraz wartości sportu osób wspinających się.

Materiał i metody badawcze: Do diagnozy systemu wartości ostatecznych i instrumentalnych badanej grupy wspinaczy wykorzystano skalę Value Survey (VS) M. Rokeacha. Do sprawdzenia wartości istotnych we wspinaczce dla badanych osób zastosowano zmodyfikowaną dla potrzeb badawczych skalę wartości cenionych w sporcie (Survey of Values In Sport) D.D. Simmonsa i R.V. Dickinsona. Przebadano 61 wspinaczy, w tym 23 kobiet i 38 mężczyzn z całej Polski.

Wyniki. Wśród cech społeczno-demograficznych tylko wykształcenie pokazuje najsilniejszy związek z hierarchią wartości ostatecznych, pozostałe zmienne nie wpływają na zmianę hierarchii w sposób istotny. Hierarchia wartości instrumentalnych wykazuje największy wpływ ze zmienną płć.

Związek statystycznie istotny między hierarchią wartości sportu a zmiennymi istnieje dla zmiennej: wiek, wykształcenie i staż.

Wnioski: 1. Zmienne społeczno-demograficzne nie wpływają znacząco na zmianę hierarchii wartości ostatecznych i instrumentalnych. Można przyjąć wniosek, że wartości tworzą stałą hierarchię, czego potwierdzeniem jest analiza przytaczanych wyników badań z tego tematu. 2. Długość stażu wpływa istotnie na preferencję postrzeganych wartości istotnych we wspinaczce. 3. Wyniki badań wskazują, że bezpośredni wpływ na preferencje wartości wspinaczki posiadają zmienne wiek, wykształcenie oraz dochód i staż.

Słowa kluczowe: wspinaczka, wartości życiowe, wartości sportu

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Ewa Koprowiak

Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu

ul. Królowej Jadwigi 27/39, 61-871 Poznań, z dopiskiem: Nowy Budynek Dydaktyczny

tel.: 507 105 580

e-mail: koprowiak@awf.poznan.pl